

ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

УДК 347.124

DOI <https://doi.org/10.32837/chc.v0i39.380>

Сабура Світлана Олександрівна,

здобувач кафедри права інтелектуальної власності та патентної юстиції

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0002-7491-7087

СУБ'ЄКТИВНЕ ПРАВО НА ТВОРЧІСТЬ У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Постановка проблеми. У системі права суб'єктивні права відіграють неабияку роль. На даний час багато уваги приділяється основним правам людини і громадянина. При цьому зазначається, що розуміння прав людини ґрунтується на природно-правовому характері цієї категорії і визнанні людини найвищою соціальною цінністю, проявом самообмеження державної влади, захистом автономії індивіда.

Йдеться про такі основні права людини і громадянина, як право на життя, на особисту недоторканність, на свободу від рабства, від катувань, право на свободу думки, слова, релігії тощо.

При цьому авторські та інтелектуальні права відходять на задній план, стають нібито тінню інших суб'єктивних прав, втрачаючи свою значущість. Тому необхідним є привернення уваги як законодавця, так і правозастосування до проблем реалізації і захисту права на творчість у цивільно-правовому аспекті, адже в наш час сфера авторських правовідносин відіграє неабияку роль у «житті» бізнесу та розвитку країни. Розуміння сутності категорії суб'єктивних прав взагалі має стати підґрунтям для розуміння суб'єктивного права на творчість і адекватної характеристики останнього.

Аналіз досліджень. Аналіз наукових праць, присвячених питанням визначення та характеристики суб'єктивного права на творчість, дозволяє дійти висновку про те, що на даний момент на цю тему існує вкрай незначна кількість робіт. Певних питань, що виникають у процесі дослідження правовідносин, що виникають у сфері реалізації суб'єктивного права на творчість, та дослідження структури суб'єктивного права взагалі, торкалися такі науковці, як Харитонов Є.О., Харитонova О.І., О.П. Орлюк, О.В. Кохановська, Н. Опольська та ін.

Їхні дослідження стосувалися місця і ролі суб'єктивних прав у відповідних правовідносинах. Тому звернення до визначення суб'єктивного права на творчість у системі суб'єктивних прав є актуальним, необхідним як із теоретичної, так і з практичної точок зору.

Метою статті є визначення та характеристика суб'єктивного права на творчість, встановлення місця суб'єктивного права на творчість в системі суб'єктивних прав, що дозволить вдосконалити механізм реалізації права на творчість та буде сприяти його ефективному захисту.

Виклад основного матеріалу. Правовий інтерес до суб'єктивного права на творчість зумовлений деякими специфічними ознаками, притаманними такій категорії прав, способом правового закріплення та співвідношенням з іншими категоріями прав, закріплених у Конституції України.

У ст. 54 Конституції України «громадянам гарантується свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності.

Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом.

Держава сприяє розвитку науки, встановленню наукових зв'язків України зі світовим співтовариством» [6].

Соціальна цінність досліджуваного права додає ролі у формуванні правової системи взагалі, а якість законодавчого регулювання має велике значення для реалізації права на творчість.

Дослідження місця суб'єктивного права на творчість та його структури пов'язане

з повнотою розкриття поняття суб'єктивного права та його складових частин. Громадянин України, як носій прав та свобод, закріплених Конституцією України, має право користуватися, володіти, розпоряджатися своїми конституційними правами. Суб'єктивному праву на творчість притаманні всі ознаки, що характеризують суб'єктивні права.

Слід зазначити, що в науковій літературі стосовно розуміння категорії суб'єктивних цивільних прав склалася майже одностайна точка зору. Так, зокрема, професор Є.О. Харитонов характеризує суб'єктивне цивільне право через так звану «тріаду» можливостей. Згідно із цією характеристикою наявність цивільного права означає для уповноваженої особи: 1) можливість поводитися певним чином; 2) можливість вимагати певної поведінки від інших осіб; 3) можливість отримати захист порушеного права за допомогою суду, державних органів тощо [11].

Таким чином, до змісту суб'єктивного права відносять можливість певної поведінки уповноваженої особи, можливість вимагати належної поведінки від зобов'язаної особи і можливість звертатися за допомогою до громадськості та державного апарату за захистом свого права [9, с. 17].

«Якщо раніше суб'єктивне право в цілому зводилось до суб'єктивного права вимагати, а його склад ототожнювався зі складом юридичного обов'язку, то сьогодні вчені-юристи одноголосно розглядають суб'єктивне право як право на дію самої уповноваженої особи» [1, с. 359].

Одним із перших до категорії суб'єктивного права звернувся С.М. Братусь, який визначив суб'єктивне право як міру можливої чи дозволеної поведінки [4, с. 8].

Таким чином, найпоширенішим розумінням даної категорії є те, що це міра юридично можливої поведінки, що задовольняє інтереси певної особи [5]. Використання суб'єктивних прав завжди залежить від особистого бажання і розсуду індивіда.

В.О. Боняк у своїй роботі зазначає, що структура суб'єктивного права складається із чотирьох елементів та представлена:

«1. Можливістю певної поведінки уповноваженої сторони правовідносин (право на власні дії).

2. Можливістю уповноваженої сторони правовідносин вимагати належної поведінки від зобов'язаної сторони (право на чужі дії).

3. Можливістю уповноваженої сторони правовідносин у разі порушення її конституційного

права звертатися за захистом в особі судових і правоохоронних органів (право на захист).

4. Можливістю уповноваженої сторони правовідносин в особі носія конституційного права на освіту користуватись відомим соціальним благом» [2, с. 11].

Основні ознаки і властивості визначені всіма правознавцями практично однаково, адже «право (суб'єктивне) – це певні повноваження суб'єкта, реалізація яких безпосередньо приводить до оволодіння тим або іншим соціальним благом» [7, с. 9].

Більшість авторів одностайно стверджують, що «головне в суб'єктивному праві – це можливість у визначених правом межах вільно діяти, самостійно визначати, обирати вид і міру власної поведінки» [7, с. 9].

Під час визначення основних ознак, притаманних суб'єктивному праву на творчість, слід зазначити, що поняття «творчість» та його характеристика були темою дослідження правознавців як радянських часів, так і сучасності.

У визначенні цього поняття спостерігається розмаїття точок зору. Так, зокрема, творчість визначається як діяльність зі створення неповторних за характером здійснення і результатами оригінальних у суспільно-історичному відношенні, а не тільки в індивідуальному, унікальних матеріальних і духовних цінностей (відкриття нових властивостей і закономірностей, створення цінностей мистецтва, нових зразків техніки і нових видів технології і т.д.) [10].

Творчість характеризується також як створення авторських образів, яким притаманна неповторність, унікальність, новизна [12, с. 13].

«Результат творчої діяльності має бути новим, оригінальним, він не може бути повторенням уже відомого. Творчість властива людині в будь-якій сфері її діяльності» [3, с. 8].

Аналіз наявних у науковій літературі визначень даного поняття дозволив зробити висновок про те, що основне навантаження у визначенні несуть такі якості творчості, як неповторність, унікальність, новизна. При цьому для того, щоб творчість розглядати у юридичній площині, мають бути додаткові ознаки, які дозволять суб'єкту такої творчої діяльності ефективно реалізувати та захищати свої творчі права.

На думку Н. Опольської, можливість суб'єкта утримуватись від відповідних юридично значущих діянь (пасивна поведінка) та можливість обирати напрямок власної поведінки (активна поведінка) задля інтересів інших осіб та в межах таких інте-

ресів означає, що суб'єктивне право на творчість використовується не лише за бажанням особи-власника таких прав [9, с. 18].

Зміст суб'єктивних прав на творчість, включаючи основні ознаки, притаманні суб'єктивним правам взагалі, має свої специфічні особливості, адже творча діяльність опосередковує глибинний пошуково-інтелектуальний процес.

Суб'єктивне право на творчість як різновид суб'єктивних прав включає в себе:

1) можливість створювати об'єкти інтелектуальної власності та, зокрема, авторського права, тобто можливість поводитись певним чином, яка притаманна суб'єктивним правам;

2) можливість вимагати визнання такого права від інших учасників «творчого процесу» – недоторканість авторських прав;

3) у разі порушення права – можливість захисту в компетентних органах та суді.

Характеризуючи специфічні риси суб'єктивного права на творчість, слід зазначити, що творча діяльність – це активна реалізація відповідних основних прав і свобод, закріплених Конституцією України.

Якщо порівняти з таким суб'єктивним правом, як, наприклад, право на інформацію, яке розглядається як активне і як пасивне право, то можна припустити, що і суб'єктивне право на творчість має дві сторони. Зокрема, Г. Горніг як активний компонент права на інформацію відокремлює пошук інформації. Пасивний аспект забезпечує лише право на доступ до інформації та споживання наданої інформації, яка знаходиться у вільному обігу в суспільстві [13, с. 157].

Але, на нашу думку, все ж таки суб'єктивне право на творчість, на відміну від суб'єктивного права на інформацію, має тільки активну форму,

адже, як раніше було зазначено, передбачає процес створення та матеріального закріплення твору, який має властивості новизни та оригінальності.

І хоча деякі науковці зазначають, що за своїм змістом культурні права і свободи – це суб'єктивні права людини в культурній (духовній, ідеологічній) сфері, це певні можливості доступу до духовних здобутків свого народу і всього людства, їх засвоєння, використання й участі в подальшому їх розвитку, суб'єктивне право на творчість не має пасивної сторони, право на творчість завжди має активний характер, тобто передбачає тільки активну форму та залежить від волевиявлення людини [8].

Висновки. У Конституції України серед різноманіття суб'єктивних прав закріплені та гарантуються: свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. При цьому право на творчість передбачає тільки активну діяльність людини, на відміну права на інформацію, що передбачає і пасивну сторону, виражену у споживанні. Структура суб'єктивного права взагалі та суб'єктивного права на творчість має певні елементи, що виражаються в можливості громадянина діяти на свій розсуд, вимагати дотримання своїх прав та мати можливість звернутися за захистом порушених прав. Держава має розвинути систему правових можливостей для розвитку інтелектуальних здібностей громадян, результатом чого є чітке регулювання відносин на етапі створення об'єктів інтелектуальної власності, можливості запобігання порушення прав авторів та інших суб'єктів права інтелектуальної власності, захисту порушених прав у сфері інтелектуальної власності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Алексеев С.С. Общая теория права. Москва, 2008.
2. Боняк В.О. Конституційне право людини і громадянина на людину та його забезпечення в Україні : автореф. дис. на здобуття наук ступеня кандидата юридичних наук. Київ, 2005. 22 с.
3. Бояр А.О. Інтелектуальна власність : монографія. Луцьк, 2007.
4. Братусь С.Н. Субъекты гражданского права. Москва, 1950.
5. Зайчук О.В., Оніщенко Н.М. Теорія держави і права. Академічний курс. URL : http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/405.htm.
6. Конституція України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
7. Лисенков С.Л. Теоретичні питання конституційних культурних прав і свобод особи в Україні. *Вісник академії адвокатури України*. Випуск 1. Київ, 2004.
8. Культурні права і свободи особистості. URL : <https://ru.osvita.ua/vnz/reports/law/9730/>.
9. Опольська Н. Зміст суб'єктивного права на творчість. *Підприємництво, господарство і право*. 2013. (209) № 5.
10. Пізнання і творчість. URL : <https://daviscountydaycare.com/pznannya-yak-vdobrazhennya-djsnost/38-pznannya--tvorchst.html>.
11. Харитонов Є.О. Цивільне право України. URL : <http://westudents.com.ua/glavy/72701-1-ponyattya-tsvivnogo-prava-tsvivnogo-nteresu-ta-tsvivnogo-obov'yazku.html>.
12. Хохлов В.А. Авторское право: Законодательство, теория, практика. Москва, 2008.
13. Gornig, G-H. Auberungsfreiheit und informationsfreiheits Menschenrechte, Duncker, Berlin, 1998.

Сабура Світлана Олександрівна

СУБ'ЄКТИВНЕ ПРАВО НА ТВОРЧІСТЬ У СИСТЕМІ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

У статті розглянуті актуальні питання, що виникають під час розгляду структури суб'єктивного права взагалі та, зокрема, суб'єктивного права на творчість. Нині дуже вагома роль творчих процесів у суспільстві, і людина, що проявляє своє творчі здібності та оприлюднює їх, з одного боку, робить чималий внесок у розвиток суспільства, з іншого – має право з боку закону на захист таких «проявів» творчості. Важливість розгляду питання існує не перший рік, адже із прийняття Конституції України наша держава відкрила більш широкі можливості у тлумаченні та розширенні деяких суб'єктивних прав. Право на творчість, закріплене в деяких міжнародних актах, має отримати більш конкретні механізми для відображення та поширення в національному законодавстві. Завдяки науковцям така ціль може бути легко виконана і прийнята до уваги законодавцями.

Складовою частиною та основою суб'єктивного права на творчість є саме суб'єктивне право. У статті розкритий зміст поняття суб'єктивного права, що дає змогу зрозуміти сутність поняття «суб'єктивного права на творчість». Вивчення та порівняння структури обох понять дає змогу якнайдетальніше розкрити та зрозуміти особливості та тонкощі категорії «суб'єктивне право на творчість», важливі аспекти, що допомагають реалізації людиною суб'єктивного права на творчість.

У статті акцент робиться також на важливості надання уваги до економічних, соціальних та культурних прав людини та порівняння складу права на освіту із правом на свободу культурної, наукової та творчої діяльності.

Відомо, що така категорія суб'єктивних прав, як право на свободу творчої діяльності, довгий час не мало відповідної уваги з боку законодавства. Це і привело до зовсім маленької кількості законодавчих актів, що регулюють таке право. Тому у статті висвітлені основні аспекти та характеристики, притаманні «суб'єктивному праву» та конкретизовані основні «можливості» «суб'єктивного права на творчість».

Наростаюча актуальність цієї теми змушує правознавців вивчати це питання детальніше. Важливо виділити особливості цієї категорії суб'єктивних прав. Не можна обійтися без думки фахівців із приводу особливостей визначення та структури поняття «суб'єктивного права», адже воно є «основоположником» та базисом усіх видів прав людини і громадянина. Творчість займає важливу інтелектуальну сферу у всій системі людських потреб, тому ми маємо вдосконалити систему права, що регулює та закріплює юридичні можливості творчої людини: можливість реалізувати свої права, здійснити їх та захистити, якщо це буде необхідно.

Ключові слова: суб'єктивне право, суб'єктивне право на творчість, зміст.

Sabura Svitlana

SUBJECTIVE RIGHT OF THE CREATIVITY: CONTENT AND SOME ASPECTS OF THE PROTECTION

The article deals with topical issues that arise when considering the structure of subjective law as a whole and, in particular, subjective right to creativity. At the moment, the role of creative processes in society is very great and a person who shows his creative abilities and makes them public, on the one hand, makes a significant contribution to the development of society, on the other hand, he has the right from the law to protect such “manifestations”.

An integral part and basis of the subjective right to creativity is precisely the subjective right. The article reveals the content of the concept of “subjective right”, which makes it possible to understand the essence of the concept of “subjective right to creativity”. Studying and comparing the structure of both concepts makes it possible to reveal and understand in as much detail as possible the features and subtleties of the category of “subjective right to creativity”, important aspects that help a person to exercise their rights.

The article also focuses on the need to draw attention to economic, social and cultural human rights, and also compares the right to education and the right to freedom of cultural, scientific and creative activity.

It is known that such a category of subjective rights as the right to freedom of creative activity for a long time did not have adequate attention from the legislation. This has resulted in a minimal amount of legislation governing such a right. Therefore, the article highlights the main aspects and characteristics inherent in “subjective law” and concretizes the main “possibilities” of the “subjective right to creativi”.

The growing relevance of this topic forces legal scholars to study this issue in more detail. It is important to highlight the features of this category of subjective rights. It is impossible to do without the opinion of experts on the specifics of the definition and structure of the concept of “subjective law”, because it is the “founder” and basis of all other types of human and civil rights. Creativity occupies an important intellectual sphere in the entire system of human needs, therefore we must improve the system of law that regulates and consolidates the legal possibilities of a creative person: the ability to their rights, exercise them and protect them, if necessary.

Key words: subjective right, subjective right to creativity, content.